

MARIJÁMPOLĖ

Vokiečių laikais Ašmonas sargavo kalėjime. Artėjant naujiems okupantams, ragino draugus:

– Vyrai, neišbėgiokim, reikės Lietuvą ginti.

Ar paklaūsė jaunuolio draugai – nežinia, bet jis pats – gynė. Trejus metus. Kol, gelbėdamas draugus, žuvo Kazlų Rūdos miškuose.

MARIJÁMPOLĖ

Patruliuodamas miesto gatvėmis, rusų kareivis susimerkia su vietine gražuole ir, grįžęs į kareivines, sėda rašyti jai laišką: atei. Kad pasimatymas įvyks, kareivis neabejoja – panelė iš tų, kurias masina kareivinės. Tik ar atpažins jį iš daugelio? Pažinties būta trumpos.

Valandėlę pieštukas pakimba ore.

„Atei. Būsiu be medalių“, – pagaliau sukuria nepriekaištingą orientuotę karys.

MARIJÁMPOLĖ

Suimtas Lazdynas atvežamas Marijampolėn į garsųjį Bagdono namą ir varinėjamas per kabinetus. Antrajame aukšte mato: viena kertė kruvina ir sukapota kulku, ant grindų – krūvelė automato šovinių.

Kam – krūptelėjimas, o kam – kelio pabaiga.

JEVÓNIO UPELIS

Ankstyvas pokaris. Ruduo. Rytas. Pernakvojusi pas bendraklasę, Grybauskaitė kartu su ja skuba į „baltukę“ – Rygiškių Jono gimnaziją. Ties miesto sodu draugėms į parankes dvėsuodama įsikerta trečia mergina.

– Kas Jevonyje!.. Kas Jevonyje!..

– Kas? – eina žiūrėti.

Siaurame – višta peržengtų – upeliūkštyje prie Bagdono namo plūduriuoja du išrengti negyvėliai. Vienas iš jų – moteris: srovė kedena gražius ilgus plaukus.

MARIJÁMPOLĖ

Iš sribelnyčios, žmonių vadinamos Bagdono namu, išvedamas suimtas – varys į kalėjimą. Kalinys žengia per slenkstį ir mato: kieme ant žemės tyso stambus vyras Lietuvos karininko uniforma. Šalia stovi rusas, myga gulintį auliniu ir stebisi:

– Bl..., koks riebus!

MARIJÁMPOLĖ

Sulaukęs, kol tardomoji atgaus sąmonę, tardytojas iš spintos ištraukė trispalvę. Nuplėšęs apačią – raudona! – likusias spalvas švystelėjo suimtajai.

– Še, pasidaryk bintą!

MARIJÁMPOLĖ

Ištardyta Kazynaitę veda atgal į kamerą. Iš priekio atneša negyvėlį: kruvini neštuvai, per jų kraštą svyra bevalė ranka.

Atsidūrusi kameroje, mergina pamato ant vinies kabantį tėvo švarką.

Tėvą jau matė.

MARIJÁMPOLĖ

Suimtą Žvingilą uždaro į kamerą, kurioje jau vargsta kitas toks pat nelaimėlis. Išpasakojęs savo vargus – beje, labai panašius į Žvingilos negandas, naujasis draugas išmoko šį Morzės abėcėlės.

Mokykis, bandite! Draugai operatyvininkai anapus sienelės seniai laukia tavo informacijos.

MARIJÁMPOLĖ

Kalėjime Viltį tardė kažkoks rusas. Tardytojas kaip tardytojas, šimtai tokių terorizavo šalį juodajame pokaryje. O štai jo tėvas – prižiūrėtojas buvo visai iš kitos „kaladės“. Kai naktinių

kvotimų išsekintą kalinę gražindavo į rūsį, šis prižiūrėtojas atrakindavo durų langelį ir tyliai patardavo:

– Spi, dievočka, spi – miegok.

Išgirdęs ką leidžiantis laiptais, miegančią pažadindavo kumščio smūgiu į duris.

Žinant, kaip sunku suimtiesiems buvo išverti be miego, – dosnumas neapsakomas.

MARIJÁMPOLĖ

Neišmanydama, kaip kitaip ištrūkti iš kalėjimo, suimtoji Giedraitienė užsiverbavo; atsidūrusi laisvėje, pasislėpė.

Nesulaukdami informacijos, saugumiečiai į tą patį kalėjimą atitempė bėglės pusseserę ir pradėjo aiškintis, kur dingo Giedraitienė, bet, nors ir labiausiai norėdama, moteriškė niekuo negalėjo jiems padėti.

– Matj matj*, sakiau, kad nereikia jos mušti! – netverdamas apmaudu, užsipuolė vienas tardytojas kitą.

MARIJÁMPOLĖ

Viena gimnazistė, Medelytė, puošė partizanų uniformas vėliavėlėmis, kita gimnazistė ją skundė. Kadangi „nusikaltėlė“ buvo dar nepilnametė, tai nubausta buvo labai švelniai: vos dešimčia metų.

Tiek ir iškalėjo.

* Keiksmazodis (*rusų k.*).

MARIJÁMPOLĖ

Atėję pas močiutę, nuomojančią kampa Sinickui ir Grinkevičiui, sribai krečia gimnazistų patalyne.

– Ko ieškote, čia nieko nėra! – prieina prie besidarbuojančių „gynėjų“ šeimininkė.

– Pasižiūrėsim, ką turi šitie banditai, – stumia ją šalin sribai.

Moteris spiriasi ir mato, kaip, išsitraukęs iš kišenės ginklą, visai naują, sribas kyšteli tą po pagalve. Paskui, žinoma, randa.

Svarbus įkaltis! Kaip tik dvidešimt penkeriems metams.

MARIJÁMPOLĖ

Pasibaigus pamokoms, prie Mergaičių gimnazijos durų stoviniuota kelios moksleivės, čia pat vaikštinėja vienas kitas dėstytojas. Prie merginų prisigretina lieknas jaunuolis.

– Kuri čia komsorgė? – pasiteirauja.

Merginos peržvelgia būrelį besišnekučiuojančių dėstytojų.

– Anava ta! – parodo.

Jaunuolis išsitraukia ginklą ir šauna. Komsorgė parkrenta ir klykia.

– V-velnias, nepataikiau! – nusikeikia šaulys ir dingsta.

Vėliau paaiškėjo: aktyvistei buvo peršautas tik ausies lezgelis.

MARIJÁMPOLĖ

Atitokusi po šoko, per pasikėsinimą sukruvinta Mergaičių gimnazijos komsorgė pareikalavo:

– Neškit mane į partijos komitetą!

Mokytojai – ką darys – bogina aktyvistę į šviesųjį rūmą, paguldo koridoriuje ant kanapos ir, nutaisę deramas veido išraiškas, laukia, kol būsimoji klasių kovos auka numirs.

Nesulaukė ir išsiskirstė.

MARIJÁMPOLĖ

Ankstyvas pavasaris, pūga. Mokytojų seminarijoje nušovę komsorgą Labanauską, Gedimino gatve iš miesto skuba Gintaras ir Audrūnas.

– Žiūrėk, Laukaitytė! – atpažįsta šaligatviu slidiniuojančią moterį Gintaras.

– Tikrai ji?

– Tikrai!

– Tai šauk!

Gintaras, kuris neseniai panašioje situacijoje prašovė, delsia.

– Šauk tu.

Audrūnas pakėlė pistoletą, ir Laukaitytė susmuko.

Netrukus Gintaras žuvo, o Audrūnas buvo suimtas. Tardomas šitą šūvį priskyre žuvusiam draugui ir atsipirko lageriais.

MARIJÁMPOLĖ

Partizanės Pušelės sesuo prisimena:

– Nelė, eidama pas drauges ar bendradarbes, visada vesdavosi ir mane. Kartais nueidavom ir pas Greisą, per kurį už talonus gaudavom muilo, papirosų, medžiagų... Tas visuomet vaišindavo.

Vieną sekmadienį, po mišiu, einant į svečius pas Greisą, Nelė perspėjo:

„Kai jis nueis į virtuvę atnešti vaišių, tu lik kambary, o aš eisiu jam padėti.

Išgirdusi šūvį, neišsigąsk ir neišbėk, išeisim tyliai.“

Aš žado netekau – taip bijojau.

Nelaimė ar laimė, neradome Greiso namuose. Dar laukėm, bet neparėjo.

MARIJÁMPOLĖ

Nepavykus nušauti Greiso jo paties bute, Senkutė neatsisakė sumanymo sunaikinti šį Marijampolės šiurpintoją. Merginos pasiryžimas sustiprėjo po 1946-ųjų rugsėjo, kai, puolant Radušynę, prie Gižų žuvo jos brolis partizanas Giedrulis.

Ši kartą atkakloji mergina nutarė veikti kitaip: Vytauto rinktinės vyrų patarta, paskelbė per Užgavėnes kelsianti blynų balių, į kurių iš anksto pradėjo kviesti aukštus pareigūnus. Pirmiausia, žinoma, Greisą.

– Padarysiu balių, kad žinia pasklistų po kelis rajonus, – prasitarė jaunesniajai seseriai Teresei.

– Kokį balių? – išpūtė akis paauglė.

– Sukviesim ir išklosime visus. O paskui – sudie, gyvenimėli!

Taip ir padarė: sukvietė, iššaudė, vėliau žuvo pati.

O Greisas vėl išsisuko. Jo valanda dar neišmušė, kaip neišmušė vieno Marijampolės gimnazisto, būsimo partizano Šarūno triumfo valanda.